

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

АДАПТАЦІЯ ТЕРМІНА *MEDIA* В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Олександра Сербенська, Вікторія Бабенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна,
e-mail: bww23@ukr.net*

Проаналізовано порівняно невелику групу українських лексем, споріднених із запозиченим словом *media*, з погляду морфологічної адаптації, тенденції та закономірності термінотворення. Наголошено на потребі скоординованої праці українських професіоналів над упорядкуванням системи термінів медійної сфери.

Ключові слова: термін *media*, морфологічна адаптація, термінотворення, правописні проблеми.

Медійна сфера, безпосередньо пов'язана з процесом комунікації, у цивілізованому суспільстві виконує важливі функції – вона покликана збирати, зберігати, передавати, поширювати інформацію. Виникають нові центри, збільшується кількість дослідників, які розробляють концепції опису процесів комунікації в умовах безупинного науково-технічного руху, формуються нові стратегії, методи і техніки досліджень, поширюються нові гіпотези. Усе це фіксується на рівні мовних знаків-термінів, здатних відповідно до вироблених вимог позначати найрізноманітніші поняття цієї галузі знань, яка помітно оновлюється і збагачується.

Належно впорядкована й описана у відповідних словниках термінологія повинна знайомити суспільство, передусім молодь, з поняттями не лише узвичаєними, а й з новими, популяризувати знання, що стосуються різних аспектів медійної справи, – комунікаційних, технічних, економічних, політичних, правових, культурологічних, літературознавчих, мовознавчих, типологічних і т. п.

Термінна база українських засобів масової інформації зазнає постійного оновлення і поповнення, а це зумовлює вивчення шляхів становлення і формування терміносистеми, дослідження багатьох питань, пов'язаних із закономірностями термінотворення, особливостями освоєння запозичень, функціонуванням термінів у науковому дискурсі. Систематизація основних понять медійної терміносистеми стає важливою передумовою спілкування. Поки що немає балансу між національним та запозиченим, словотворчі ресурси національної мови не завжди належно використовують.

Доброю справою є праця над збиранням, систематизацією та описом термінів. Уже маємо деякі цікаві словники медійних термінів, але їх загальною хибною є те, що

автори здебільшого обмежуються короткими дефініціями [1, 2], у перекладних – не завжди враховують особливості національної мови, на яку перекладають [8, 9]; не розроблена методика подачі орієнтирів щодо вживання, хоча би окремих термінів, у відповідних сполуках.

У державах, де спеціалізовані інституції постійно дбають про високий рівень мовної культури, впорядкуванню терміносистем приділяють велику увагу, керуючись засадами: а) на статус беззастережно літературних можуть претендувати лише мови з добре розвинутими системами термінів різних галузей знань, різних сфер суспільно-політичного і культурного життя; б) процес вироблення термінних систем ніде й ніколи не відзначався простотою [7, с. 684].

Медійна термінологія, значущість якої у суспільному житті загальноновизнана, постійно перебуває в центрі зацікавлень. Приміром, у Польщі ще наприкінці 70-х років ХХ ст. Центр пресознавчих досліджень видав *Енциклопедію знань про пресу*, 1999 р. у Познані виходить Популярна енциклопедія мас-медій. У 2006 році за ред. проф. В. Пісарека вийшла колективна праця (понад 20 співавторів – переважно наукових працівників Ягеллонського університету та Педагогічної Академії) – *Словник медійної термінології* [11], у якому опрацьовано понад 1200 гасел, що стосуються засобів масової комунікації. До багатьох з них, окрім дефініцій, подано розгорнуту інформацію енциклопедичного характеру, розроблено систему відсилянь.

Добре розвинуті терміносистеми з глибокою галузевою диференціацією є одним з важливих показників рівня розвитку літературної мови. Робота над українською медійною термінологією поки що не скоординована, функціонують невинувдані варіанти (*новинний текст/новинарний текст*), невмотивовані кальки (*зйомка, зарисовка*), засилля англіцизмів, різнобій у написанні (*медіаграмотність/медіа-грамотність; медіа-магнати, медіа насильство*), проблеми морфологічної адаптації (*працюю в медіа/працюю в медіях*).

З-посеред новотворів останнього часу, що, за спостереженням дослідників, відбивають складні процеси в нашому суспільстві, в українській мові закріпився прикметник *медійний*, який активно вживають як назву ознаки предметів, дій, що у відповідних сполуках слугує засобом номінації найрізноманітніших понять соціальної комунікації. Приміром, *медійний* (-а, -е, -і) *текст, дискурс, форма, огляд, повідомлення, дискусії, подія, бачення, сприйняття; цех, канал, ринок, простір, поле; громадськість, спільнота; досягнення, проект, досвід, освіта, активи, традиції; група, юристи, експерти, організація, середовище, людина* та ін.

Такого типу сполучення переважно “безболісно” відтіснили в пасив складений та складноскорочений терміни: *засоби масової інформації – ЗМІ*, які ще порівняно недавно активно вживали у спеціальній літературі. Перевага новоутворених сполучень зі словом *медійний* – в економії мовної енергії, у семантичній компактності, у своєрідній звуковій “елегантності”. Прикметник *медійний* відразу виявив свою словотворчу силу, даючи базу для утворення іменника на позначення особи – *медійник*, що знову ж таки здобув популярність у спеціальних текстах. Як відомо, вагомими критеріями нормативності мовного факту є його суспільне схвалення. Приміром: *відповіді повинен сьогодні зна-*

йти для себе кожен медійник (День, 7–8. 02. 2014); закони, що забезпечують захист прав медійників, не діють [3, с. 24].

Прикметник *медійний* органічно вписався в численну групу словотвірно однотипних утворень, сформованих за однією продуктивною моделлю – від твірного, іншомовного за своїм походженням слова, морфологізованого українським формантом *-ія* + прикметниковий суфікс *-н (ий)*. Пор.: *аварійний* ← *аварія*, *агітаційний* ← *агітація*, *біблійний* ← *біблія*, *вібраційний* ← *вібрація*; подані нижче прикметники утворено за цією ж моделлю: *дискусійний*, *еволюційний*, *емоційний*, *енергійний*, *інверсійний*, *інфекційний*, *конституційний*, *конфесійний*, *координаційний*, *корупційний*, *кульмінаційний*, *лінійний*, *міграційний*, *мобілізаційний*, *окупаційний*, *опозиційний*, *організаційний*, *партійний*, *потенційний*, *претензійний*, *пропорційний*, *професійний*, *революційний*, *редакційний*, *рекомендаційний*, *релігійний*, *серійний*, *сесійний*, *стихійний*, *телевізійний*, *тенденційний*, *традиційний*, *трансляційний* та ін.

Можливі також інші моделі. Зокрема, від твірних іменників такого типу вже на українському ґрунті утворилися прикметники за допомогою інших формантів, які відрізняються відтінками у значенні та особливостями сполучуваності. Словники фіксують *аналогійний* (утворений за аналогіями) та *аналогічний* (у знач. подібний), вживаємо вислови *інформаційний канал* та *інформативний текст* (у знач. багатий на інформацію), *периферійна система комп'ютера* і *периферична нервова система*, *селекційні станції* (відділи, центри) і *селективна правда*, функціонують прикметники *операційний* і *оперативний*, *міліційний* і *міліцейський*, *гармонійний* і *гармонічний*, *демонстраційний* і *демонстративний*. Мовна практика закріпила також інші словотвірні моделі, утворені від іменників на *-ія* за допомогою інших словотворчих афіксів: *матеріальний*, *концептуальний*; *армійський*, *компанійський*; *дипломатичний*, *психологічний*, *іронічний*, що свідчить насамперед про багаті словотворчі можливості мови.

Базу для утворення термінів *медійний*, *медійник* дало запозичене слово *media*, яке наша мовна практика графічно закріпила в кирилиці; воно, виявивши вітальну силу мови, в яку ввійшло, успішно здолало дериватологічні бар'єри – дало основу для творення прикметника *медійний*, від якого природно постав іменник *медійник*, що закріпився в сучасному публіцистичному дискурсі. Однак запозичення *media* поки що в нашій мові повністю не адаптувалося. Зауважимо, що джерелами запозичень іменників на *-ія* є переважно мова латинська (*infectiō*, *revolutiō*, *informatiō*, *biblia*, *linia*), середньолатинська (*melodia*, *tendentia*), французька (*avarie*, *aviation*), німецька (*Partei*, *Redaktion*).

Виникає запитання: якщо прикметники на *-ійний* (як і з іншими словотворчими афіксами) є похідними утвореннями від іменників на *-ія*, що в статті проілюстровано відповідною групою слів, то чому мовна практика, не морфологізувала запозичене слово *media*? В українському медійному просторі, у писемному та усному варіанті, маємо різнобій щодо вживання форми цього слова. Преса, за нашими спостереженнями, надає перевагу невідмінюваній формі, її, приміром, послідовно вживає газета “День”: *Сучасні українські події та їх відображення в медіа нерідко спричиняються до психологічної кризи; нинішня критична ситуація в Україні по-іншому представила мусульман, зокрема в медіа* (День, 25–26.04. 2014); *економічне становище медіа* (День, 7–6.04.06.2014).

Спеціалізоване видання “Журналіст України” частіше вживає невідмінювану форму, хоч натрапляємо і на форму з відмінковими закінченнями т.зв. множинних іменників. Тільки в одному, третьому, номері журналу маємо щодо цього різнобій, невідмінювана форма переважає: *детальніше про антиукраїнську вакханалію у кримських медіа можна дізнатись з матеріалу Миколи Семена (с. 20); за красивою вивіскою незалежних медіа – банальне утримування за рахунок олігархів (с. 3); накладу газети (йдеться про “Вечірній Київ”. – Авт.) сягали захмарних показників, на жаль, невідомим нинішнім друкованим медіа (с. 31). Але фіксуємо й відмінювані форми: Як могли б охарактеризувати роботу європейських медій по висвітленню подій в Україні? (с. 4); у нас, в Данії, держава дає фінансову підтримку різним медіям (с. 5).*

Різнобій щодо цього спостерігаємо і в науковій літературі; іноді навіть у тексті одного автора функціонує відмінювана і невідмінювана форма. Пор.: *ступінь довіри реципієнтів до медій; медії та аудиторія; система мас-медій; підкреслення самими медіями причетності до суспільно-політичних структур і діяльність мас-медіа, у наших медіа* [10, с. 5–48]. Є, безперечно, автори більш послідовні, приміром, В. Кулик у монографії “Дискурс українських медій: ідентичності, владні стосунки, ідеології” вживає тільки відмінювану форму [4]. Ще один приклад: інтерпретуючи значення новотвору *мас-медійник*, автори Словника лексико-словотвірних інновацій уживають відмінювану форму – *працівник мас-медій* [7]. Отже, у свідомості носіїв мови відмінювана форма постає як природна і звична.

Уніфікація, безперечно, потрібна, але не лише щодо морфологічної адаптації терміна. Важливим є і правописні моменти. Це написання складних слів, компонентом яких є слово *медіа* (чи *медія*?). Отже: *медіа-сфера, медіа-представник, медіа-грамотність і медіасередовище, медіаграмотність, медіаосвіта*, каменем спотикання для нашої правописної практики є вживання в композитах такого характеру буквосполучень *-іа-* чи *-ія-*.

До речі, проблему адаптації запозиченого терміна *media* до законів рідної мови польські науковці успішно розв’язали ще під кінець минулого століття. Кілька прикладів із зазначеного словника: *etyka mediów, wolności mediów, w mediach masowych, trudność języków w mediach, media masowe*.

Аналіз з погляду законів словотворення, морфологічної адаптації, норм правопису, функціонування в різних текстах невеликої групи українських термінів, дериватологічно та семантично споріднених з англіцизмом *media*, дає підстави стверджувати, що українська медійна термінологіка, цей важливий сегмент сучасної української літературної мови, потребує скоординованих зусиль професіоналів, щоб подати нашій громадськості, насамперед молоді, що працює в медійній сфері, вникає в секрети творчості, опрацьовану відповідно до сучасних вимог систему медійних знань, зацікавлювати ними суспільство і поширювати їх.

Список використаної літератури

1. Григораш Д. Журналістика у термінах і виразах / Д. Григораш. – Львів : “Вища школа”, 1974. – 294 с.
2. Дмитровський З. Термінологія зображальних засобів масової комунікації : довідкове видання / З. Дмитровський. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 216 с.
3. Журналіст України. – № 3. – 2014.
4. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки / В. Кулик. – К.: Критика, 2010. – 655 с.
5. Мащенко І. Енциклопедія електронних мас-медіа / І. Мащенко. – Запоріжжя : Дике Поле, 2006. – 384 с.
6. Михайлин І. Л. Журналістика. Словник-довідник / І. Л. Михайлин. – К. : Академвидав, 2013. – 320 с.
7. Мазер М. Деякі віденські причинки до вироблення українських термінологічних систем / М. Мазер // Причинки до історії української мови. – Харків, 2008.
8. Нелюба А. Лексико-словотворчі інновації (2004–2006) / А. Нелюба, С. Нелюба. – Харків, 2007.
9. Словник журналіста : терміни, мас-медіа, постаті / за заг. ред. Ю. М. Бідзілі. – Ужгород : ВАТ Видавництво Закарпаття, 2007. – 224 с.
10. Теле- та радіожурналістика: збірник наукових праць. – Львів, 2011. – Вип. 10. – С. 5–48.
11. Słownik terminologii medialnej. – Red. Walery Pisarek. – Kraków, 2006. – 250 с.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.14

Прийнята до друку 12.09.14

ADAPTING THE TERM MEDIA IN UKRAINIAN LANGUAGE

Oleksandra Serbens'ka, Victoria Babenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 46, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: bww23@ukr.net*

The analysis of a relatively small group of Ukrainian lexical units related to the foreign word “media” in terms of morphological adaptation, trends and patterns of terminology and spelling codification gives the authors a reasons to underline the need of concerted effort of Ukrainian professionals on the systematization of the terms of the media sphere.

Base terms of Ukrainian media is undergoing continuous renewal and updating, this makes the study of ways of forming terminology, research issues related to the laws of term creation, features development borrowings, terms functioning in scientific discourse. Systematic of key concepts - an important prerequisite professional communication. It is important to achieve a balance between national and borrowed, because word building resources of the national language are not always properly used.

Morphological adaptation of the English word “*media*” requires coordinated efforts of professionals to submit our community processed in accordance with the modern requirements system of media knowledge.

Key words: the term “media”, morphological adaptation, terminology, spelling problems.